

Aktuální členění výpovědi

V obsahu výpovědi zapojené do textu a do komunikační situace a textu můžeme rozlišit:

a) informaci známou, kterou lze vyvodit z textu nebo ze situace

b) informaci nově sdělovanou

- Ta část výpovědi, která obsahuje známou informaci, se nazývá **východisko = téma výpovědi**.
- Část výpovědi, která obsahuje novou informaci, se nazývá **jádro = réma** výpovědi.
- Rozdělení výpovědi na téma a réma se nazývá **aktuální členění výpovědi**.

A. Téma a réma výpovědi v kontextu

- Rozlišení tématu a rématu výpovědi umožňuje znalost předchozího textu nebo znalost situace:¹

– *V noci jsem navštívil jakýsi starý opuštěný dům. Dům mi byl nějak povědomý.*

(Slovo *dům* odkazuje na spojení *jakýsi starý opuštěný dům* z předchozí věty, považujeme je tedy za známou informaci = za téma výpovědi; novou informaci = rématem výpovědi je spojení *byl nějak povědomý*.)

Byl jednou jeden psací stroj. Ten stroj měl čtyřicet paliček. Ty paličky byly jeho dětičky.

2T

2R

3T

3R

(Spojení *ten stroj* považujeme za téma druhé výpovědi = 2T, neboť navazuje na spojení *psací stroj* ve výpovědi předchozí; jde tedy o informaci známou. Spojení *čtyřicet paliček* je ve druhé výpovědi informací nově sdělovanou, považujeme je tedy za réma výpovědi = 2R. Ve třetí výpovědi je spojení *ty paličky* už výpovědi známou, neboť navazuje na spojení *čtyřicet paliček*. Spojení *ty paličky* je tedy tématem třetí výpovědi = 3T. Spojení *jeho dětičky* je informací novou, považujeme je tedy za réma třetí výpovědi = 3R.)

B. Jazykové prostředky signalizace tématu a rématu výpovědi

Téma výpovědi může být např.:

– uvedeno **zájmeny** *ten, ta, to, tento, tato, toto*, **přídavnými jmény** *zmíněný, výše uvedený*.

Příklady:

Dům nesl jméno Javorová stezka. Majitel práh toho domu už mnoho let vůbec nepřekročil.

Ve stovkách vesnic byla naměřena až 1500krát vyšší kontaminace céziem, než činí přípustná hranice. Všechny tyto vesnice jsou dosud obydleny.

¹ Užíváme zkratky T = téma výpovědi, R = réma výpovědi. Téma a réma výpovědi neurčujeme v první výpovědi v textu, ale začínáme je určovat až od výpovědi druhé, tj. od první výpovědi, u níž je na základě znalosti předchozího textu možné určit známou a nově sdělovanou informaci.

Albrecht Sedlický v r. 1589 požadoval vysvětit ornát pro svůj kostel. (...) **Zmíněný ornát** poslal biskupovi až do Bytomí.

– vyjádřeno **pouze zájmeny nebo zájmennými příslovci**

Příklady:

*Byl jeden chudobný otec a měl dvě děti, Honzíčka a Marušku. **On** chodíval do lesa dřevo porážet...*

*Byli jednou dva manželé a **ti** neměli děti.*

*Otec zavedl děti na velkou mýtinu jahod a **tam** se vše jen červenalo. (Podle B. Němcové)*

– **osamostatněno, vytknuto** před výpověď jako samostatný větný člen:

Příklady: *Hádat se, **to** vám nijak nepomůže. Do Prahy, **tam** jedeme až za týden.*

Réma výpovědi může být zdůrazněno vytýkacími částicemi *a především, zejména, a hlavně, právě, jedině, pouze.*

Příklady:

*Vláček se zvolna sunul údolím. V prvním vagónu **právě** rozžehli petrolejové lampy.*

*Ubytujeme se v letovisku Atlantis. Atlantis je **luxusní a především** dostatečně velký hotelový komplex.*

*Jednu vzácnou houbu jsme nedávno objevili: kotrče. Najdou se zde **jedině** v dubových lesích **a hlavně** na starých trouchnivějících pařezech.*

*Zdena dělala paní domu. Starala se **pouze** o pohoštění a příjemnou atmosféru.*

C. Spojení tématu a rématu výpovědi v textu

V souvislém textu často navazuje téma výpovědi následující na téma nebo réma výpovědi předcházející. Tato návaznost tématu a rématu výpovědí následujících za sebou je jedním z prostředků vytváření souvislého textu:

Byl jeden král, ten měl na peci vál; na tom vále kocoura. (Podle B. Němcové)

(Téma 2. části textu *ten* = 2T navazuje na vyjádření z první části, tj. na slovo *král*, téma 3. části textu 3T navazuje na réma 2. části textu = 2R)

2T

2R

3T 3R

*Jednou šlo **pět kluků** do školy. **Oni** ovšem chodili **do jiné školy** než jiné děti. Nebyla **to** první ani druhá třída. (Podle J. Trnky)*

(Téma 2. výpovědi *oni* = 2T navazuje na výraz *pět kluků* z 1. výpovědi, téma 3. výpovědi *to* = 3T navazuje na réma 2. výpovědi, tj. na výraz *do jiné školy*.)

Rozlišení tématu a rématu výpovědi je důležité pro pořádek slov v češtině.